

Capçalera de romanç de la primera meitat del segle XIX ("Costumari català" de Joan Amades).

Història i llegenda del llop a les comarques gironines

IGOR GRABULOSA

Tot i que els llops foren exterminats aviat a les Illes Britàniques (cap al 1500 a Anglaterra, al 1743 a Escòcia i al 1766-70 a Irlanda), a la resta d'Europa eren encara freqüents a les primeres dècades del segle XIX. A França foren abatuts 10.789 llops entre 1818 i 1829 i l'any 1826, segons informava el diari suís «Le Journal de Genève», els llops encara es permetien presentar-se a les rodalies de Ginebra i fins i tot fer incursions dins el nucli urbà.

Però els canvis econòmics i socials que portà la revolució industrial suposaren un augment progressiu de la pressió humana sobre el medi, que començà a partir de pro-

fundes modificacions que, juntament amb les campanyes d'extermini, provocaren la seva desaparició de moltes regions del vell continent.

Fins al segle XIX, es pot considerar que el llop era encara freqüent a les àrees menys humanitzades de Catalunya, tal com diu Pere Gil l'any 1600 en la seva «Geografia General de Catalunya»: «Llops y ha molts en las montanyas desertas de Cathalunya».

A la Catalunya Nord, l'any 1863 Companyo encara podia dir que els llops «són molt comuns en el departament» i no fou fins l'any 1926 que es donà mort al darrer exemplar, prop de Prades. Tres anys després, caurién a Horta de Sant Joan (Terra Alta) els dos darrers llops del Principat.

De la presència del llop a les nostres comarques en tenim abundants referències en la toponímia i en el costumari, però són més minses quan es tracta de dades concretes sobre observacions o captures.

La toponímia

La toponímia, recollida molt incompletament per la cartografia disponible, ens proporciona molta informació sobre les àrees ocupades o freqüentades pels llops en altres temps.

Tal com diu Moreu-Rey, les bèsties salvatgines obtenen una major penetració entre els noms de lloc, i el llop, per molt temut, és profundament evocat: Puig del llop, barranc

del llop, serra llobatera, etc. són alguns dels més freqüents.

Altres topònims com «Cantallops» són qüestionats per aquest autor, que argumenta que els llops no canten, en tot cas borden o udolen, i diu que els filòlegs que admeten l'etimologia «*canta lupus*», «*No crec que hagin pres la pena de comprovar en els textos antics i en els folklores si l'expressió «els llops canten» era popular a la llengua medieval o a la tradició».*

Francesc B. Moll no es planteja aquesta dificultat i així, en parlar del topònim Cantallops, referit al poble alt-empordanès, diu que aquest nom ve de «*canta lupus*», nom aplicat a «*lloc on se sentia udolar els llops*» (Cantalupus, 982).

Un difícil interpretació ens han de merèixer les ermites de Sant Llop (a Torrent, Baix Empordà; a Breda, la Selva) i Sant Esteve Llop (a Darnius, Alt Empordà). Sant Llop havia estat molt venerat i reclamat pels pastors, que li pregaven que fes fugir els llops de vora el ramat i es feien els anomenats «panellets de Sant Llop», que el dia de la festa es beneïen en aquestes esglésies i

es suposava que tenien la virtut, en menjar-les, de protegir contra les escomeses del llop, raó per la qual els pastors en donaven als caps de bestiar.

De Sant Esteve Llop també en podem suposar una determinada relació amb l'existència coneguda de llops a Darnius.

Amb els noms de les cases (Can Llop, Can Llobeta,...) no hi podem cercar una relació directa amb la presència de llops. Com diu Francesc B. Moll, al començament del segle X ja es troben noms personals acompanyats dels que avui anomenem un malnom o sobrenom, primer pas cap a la formació del cognom o llinatge, essent freqüents els sobrenoms agafats del regne animal, i sobretot del llop i els seus derivats. Llavors, el nom de la casa tindrà relació directa amb la del seu ocupant i no necessàriament amb l'espai que ocupa.

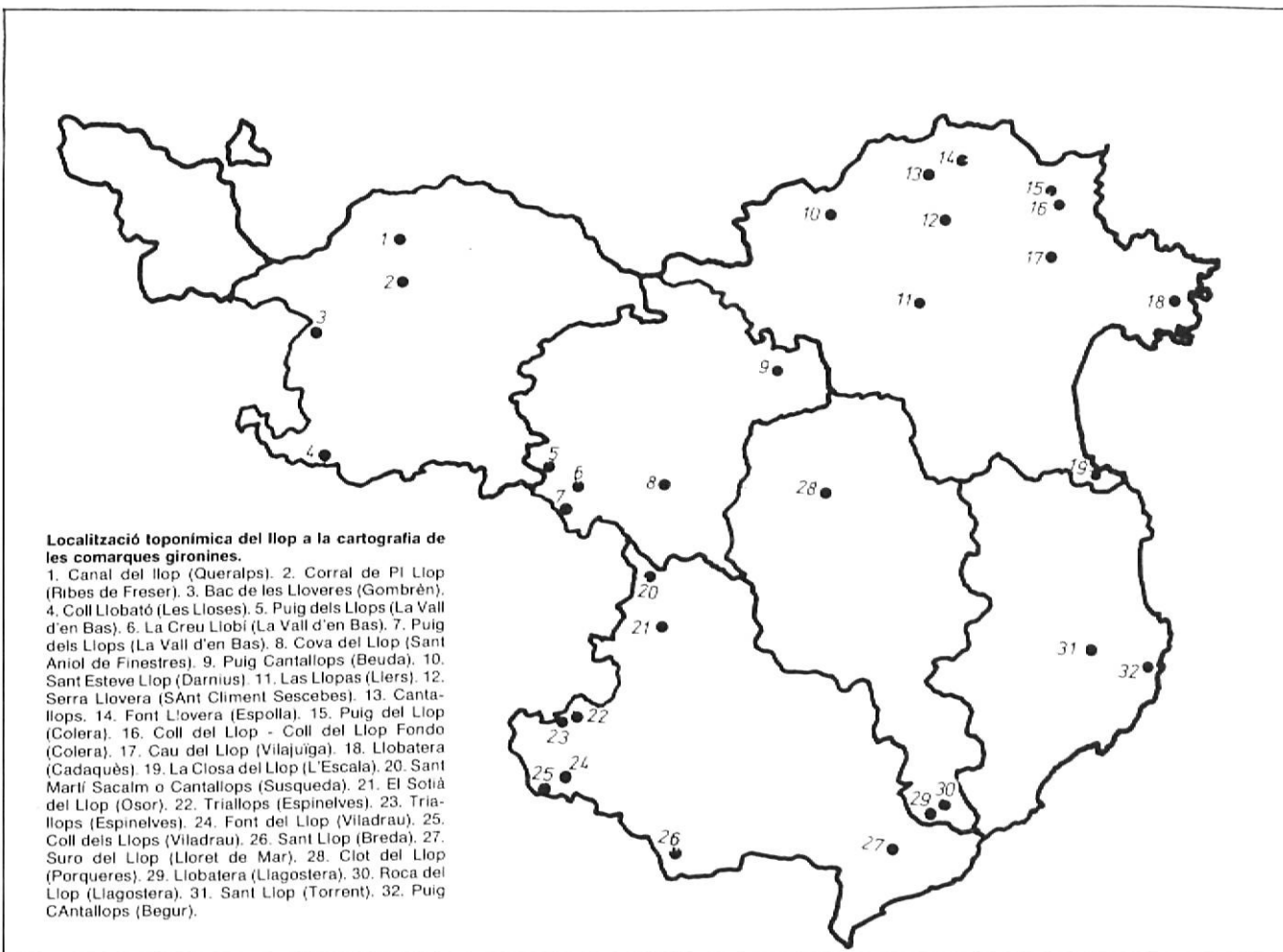
Pot tenir també interès esmentar que el llop formà part de l'heràldica d'aquest sector de Catalunya, essent un exemple l'escut del llinatge «Salt», que, segons recull Martí de Riquer en la seva «Heràldica

Catalana», era d'or i amb tres llops (Salt: «*Gentils hòmens de Gerona i ciutadans*» i també a «*Gentils hòmens de Empordà y de Gerona y ciutadans antichs*»).

El llop i els pastors

L'home competia amb el llop com a depredador en un doble sentit. Com a caçador depredava directament sobre les espècies que constituïen la seva dieta (grans herbívors, senglars,...), però al mateix temps afavoria/afavoreix els herbívors domèstics exterminant els grans herbívors feréstecs que poden competir pel consum de les pastures. El llop, mancat de les seves preses naturals, es veuria progressivament abocat a atacar els ramats per a sobreviure i així, al llarg de la història, es convertí en el principal enemic del pastor.

Per a tenir una idea dels perjudicis que ocasionaven els llops als ramats, ens pot ésser útil el relat de Bosch de la Trinxeria «Una excursió a les ruïnes del castell feudal de Cabrenç i cingles de Talaixà i Sant

TRADICIONS

Aniol» («De ma collita», 1890) en què explica com els nombrosos ramats que de l'Empordà anaven a pasturar al Pirineu del Ripollès, travessaven la frontera per anar a cercar les pastures a l'altra banda del Coll del Pal: «...Los carrabiners de Setcasas que notan lo nombre de bestiar, per a la tornada trobar lo mateix nombre; las que faltan, los pastors presentan las pells. Los aduaners solen fer les ulls grossos perque s'ha de comptar la part dels llops».

Una referència més concreta és la que ens proporcionà Albert Compte com a resultat de les seves recer-

ques, juntament amb Enric Juan, en la realització del treball, recentment publicat: «Una visió de la Jonquera i els Jonquerencs en els anys immediatament anteriors al Tractat dels Pirineus (Primera meitat segle XVII)». En els Protocols de Peralada, que es conserven a l'Arxiu Històric de Girona, hi ha una nota del notari Bartomeu Ferrer en què fa esment de «quinze rals percebuts de la carn de un vadell que lo llop matà».

Tornant als ramats, és sabut, i ens ho confirmava un veí d'Espinavell (Ripollès), que els danys més grans que produïen els llops eren

deguts més al terror que inspiraven al bestiar que no pas pels exemplars que aconseguïen capturar. Sovint, els ramats fugien espavordits i s'estavellaven a qualsevol estimball.

Però els pastors no estaven indefensos davant l'atac del llop. A més de les armes de foc que poguessin portar al damunt, tenien l'ajut inestimable dels grans gossos mastins, que s'enfrontaven amb valentia als llops i als quals els pastors col·locaven un collar amb llargues punxes que els servia per poder fer més mal i alhora estar més protegits.

Segons una anècdota familiar que ens explicaren a Espinavell, en una ocasió que el ramat havia iniciat el seu descens cap a l'Empordà, des d'aquest poble del Ripollès, el mastí tornà a casa després d'un dia de marxa fent-se entendre perquè li posessin el collar, que s'havien oblidat de col·locar-l'hi en el moment de la partença.

Els pastors feien servir també altres mètodes per a defensar-se dels llops, mètodes que sovint provenien de creences ancestrals i que eren considerades útils des d'una concepció sobrenatural del llop, del llop com a ésser diabòlic. N'hi ha molts de testimonis recollits per l'Amades i d'altres autors arreu de Catalunya i no pocs d'ells provenen de les nostres comarques.

A la Jonquera, el majoral tocava de manera suau i amorosa tots els caps del ramat amb la punta de la gaiata, al mateix temps que anomenava cada un pel seu nom, creient que així els guardaven de l'urpa del llop i de mal per un any.

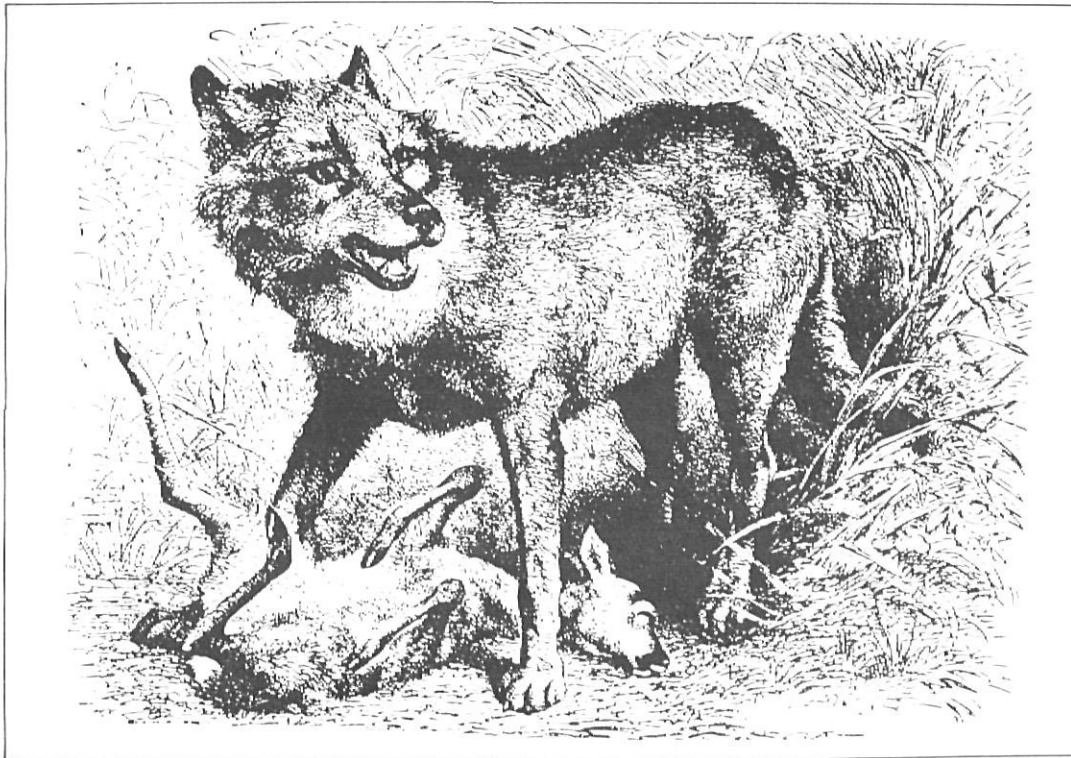
Al Ripollès, estaven convençuts que el bestiar que la vigília de Sant Joan menjava herba molla de rosada s'immunitzava contra l'atac del llop i també posaven «flors de Sant Joan» a les sopes que donaven als gossos, per guardar-los de la seva escomesa.

Per guardar-se del llop també una oració o «parenostre del llop» que els pastors salmodiaven cada dia abans d'engegar el ramat i que tenia versions diferents segons les comarques (l'Amades reproduceix la partitura i lletra d'una de Campdevàrol).

Cels Gomís, en la seva «Zoologia Popular Catalana», comenta irònicament com trobant-se l'any 1863 al coll de l'Argentera (Priorat-Baix Camp) un pastor li va ensenyar una oració que calia dir tres vegades en veure venir el llop i aquest fugia.

Un senglar atacat pels llops, segons un gravat de 1884.

Els pastors van haver d'inventar tota mena de procediments per lliurar els ramats de l'atac del llop.

«Però en lo temps de dir-la, lo llop ne tenia de sobra per mengar-se al qui la deya».

Aquest autor reproduïx també un conjur català, copiat d'un manuscrit de l'any 1397, que publicà la «Revue des Langues Romanes» l'any 1877:

Nostre Senyor e moss Sant P.
se'n anaven per llur camí,
e encontraren lo llop Lobas.
—«E on vas, lop Lobas?»
se dix Nostre Senyor.
«Vau a la cassa d'Aytal»
«mengar la carn e veure la
sanch d'Aytal»
—«No asses lop Lobas!»
se dix Nostre Senyor,
«Ve-t'e per les pastures
mengar les herbes menudes;
«ve-t'en per les montanyes
«mengar les herbes salvatges;
«ve-t'en a mige mar,
que ai no puxes res demanar!»
(«Se diu tres vegades, e el Pare
Nostre, e l'Ave Maria, e lo Evan-
geli de Sant Johan»).

Segons sembla, el dia més indi-
cat per a començar a dir aquestes
oracions i conjurs era el 24 de juny
(Sant Joan). Els pastors de la Jon-
quera ho feien nou dies seguits per
aconseguir immunitzar els ramats
per tot l'any i també escollien el
moltó més blanc o més gras i el dei-
xaven abandonat, com una mena
d'ofrena, en el paratge on fos més

trobador pel llop, creient que si en
feia presa respectaria més el ramat
i no hi faria tant d'estrall durant la
resta de l'any.

Joan Amades parla també de la
creença, encara existent al segle
passat, que els llops no podien re-
sistir la música, i d'un vell flabiolaire
de la comarca de la Selva, que li
explicà que quan era infant havia
de fer un llarg recorregut a peu
cada vespre i cada matinada, i per
por que no li sortís algun llop, tot el
camí tocava el flabiol, i a còpia de
tant haver-lo de tocar per necessi-
tat acabà per ésser-ne mestre i fer-
ne ofici.

També fou costum estès cercar
tres pedretes blanquinoses i planes
i enterrar-les a una fondària de set
pams, creient que així el llop res-
tava encordat i que de cap manera
no podia donar ni una passa més
enllà del punt on hi havia enterra-
des les pedretes, tot immunitzant
amb aquest mètode els indrets més
freqüentats pel bestiar.

Al Costumari podem trobar-hi
molts altres procediments similars,
tots suposadament efectius per lliu-
rar els ramats de l'atac del llop.

Les pèrdues humanes

Molt ocasionalment els llops, fa-
molencs o rabiosos, arribaven a
atacar alguna persona. A França,

per exemple, Didier i Rodé (1935)
parlen que l'any 1439 els llops ma-
taren a París 14 persones entre
Montmartre i la «Porte de Saint An-
toine» i que el 1595, un llop travessà
el Sena nedant i s'emportà un infant
de la Plaça de Grève.

Cabrera (1914) diu que el de-
sembre de 1895 la diligència que
feia el servei entre Riaza i Segòvia
fou assaltada per una ramada de
llops, que arribaren a ocasionar el
bolcament del carruatge, i en resul-
taren ferits els passatgers i amb
greus mossegades els cavalls.

A Catalunya hi ha també algu-
nes referències sobre pèrdues hu-
manes ocasionades pels llops. Fer-
nàndez i Real, en un recull recent
(1985) sobre l'evolució històrica del
llop al Vallès, reuneixen diverses
informacions del segle passat, com
la construcció d'una creu al terme
de Can Planas (entre el Figaró i la
Garriga) en record d'una persona
morta pel llop, i també recullen la
notícia sobre víctimes dels llops,
publicades al «Diario de Barcelona»
pel metge de Vilamajor B. Seudil,
segons la qual vuit persones hau-
rien mort com a conseqüència de
llurs atacs a Vilamajor, St. Esteve i
Sta. Maria de Palautordera, Sta.
Susanna, Montseny i Campins.

A l'Alt Empordà existeix també
una referència sobre el paratge ano-
menat «Creu Blanca» a prop de
Pau, que sembla que assenyala el

lloc on els llops van devorar un emissari del monestir de Sant Pere de Roda.

La cacera del llop

Pels nostres avantpassats, la cacera del llop no era un passatemps o un esport, sinó una necessitat social que implicava una col·lectivitat o que, essent portada a terme per persones concretes, rebia el suport fins i tot material d'aquesta col·lectivitat.

S'havien utilitzat diferents procediments de caràcter col·lectiu com el de «a la closa o tancada» emprat a moltes valls pirinenques, que necessitava la concurrència de tots els veïns de diferents pobles convocats a toc de corn i que consistia a encerclar el llop i d'altres animals tot fent molt soroll amb tota mena d'estris.

«Els caçadors conduïen les feres vers carreranyes, al cap dels quals s'obrien foies (pous de llop) ben dissimulades per brancatge que les amagava i dins les quals anaven a caure, impendadament, ossos, llops, senglars, guilles, cabirols i tota mena de bèsties perjudicials als ramats i als conreus i d'altres de carn estimada i mengívola. Aquestes trampes reben el nom, dessús esmentat, de foies, i al fons d'una d'elles, del terme de Cabassers, uns caçadors hi van trobar una imatge de la Mare de Déu que encara es venera sota l'advocació de la Foia» (Amades).

Tot comentant la caça a la «corralada», que consistia a aconseguir conduir la presa fins a una construcció que generalment era un corral, on era tancada (procediment utilitzat sobretot per a la cacera del senglar), Amades fa esment de la utilització d'aquesta tècnica a l'ermita de la Mare de Déu del Coral, que es trobaria situada entre Camprodon i Prats de Molló i diu que les veus coral, corralada, corredor i córrec s'havien aplicat també als carreranyes i bargarells al final dels quals s'obria el pou o trampa de caçar llops, ossos i altres preses grosses.

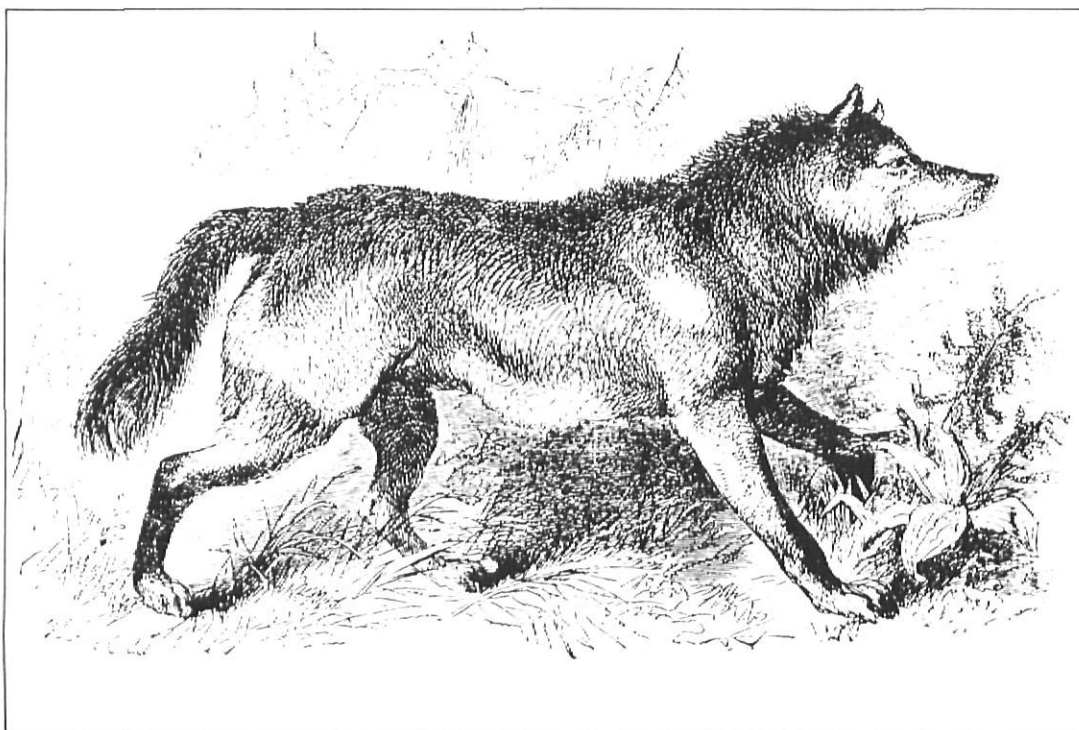
Aquests pous de llop o lloberes havien estat molt utilitzats i hom els obria en paratges de muntanya, al final de congostos i reductes, naturals unes vegades i d'obra unes altres. N'hi havia de forma cònica, al final dels quals hi dreçaven un ós amb la punxa ben afuada, que sovint era una tibia de llop o de bou, per tal que en caure l'animal s'hi matés o quedés malferit, essent en aquest cas rematat a cops de pedra. De vegades feien servir un xai petit com a esquer que, amagat entre el brancatge, atreïa els llops amb els seus bels, tot caient a la trampa en acostar-s'hi.

Sempre estaven preparades per si per casualitat hi queia algun llop i fins i tot hi havia persones d'«ofici» encarregades de preparar i conservar aquests pous, així com conservar i adobar el callís o camí de llop quan no es feia a jornal de vila.

Aquests «camins de llop» construïts pels nostres avantpassats devien ser semblants als que descriu Grande del Rio (1984) d'altres contrades peninsulars i que consistien en dues parets de pedra d'uns centenars de metres de llargada, separats entre si una distància variable per un dels extrems i que convergien, sense arribar a ajuntar-se, en un angost espai que desembocava en el pou de llop.

Un altre procediment utilitzat era el de les batudes organitzades pels caçadors amb gran quantitat de gossos i sovint repartits en tres grups. Amb trets i molt soroll intentaven conduir la presa a la voreta d'un precipici, on l'obligaven a tirar-se i on l'esperaven altres caçadors a punt per rematar-la si quedava malferida o reorganitzant la cacera si empenia la fuga. El grup menys nombrós de la colla, anomenat ressaguer, anava darrera dels altres per tal de sorprendre l'animal si astutament reculava. Si l'acorralaven el mataven a trets o a destalades.

Pel mes de setembre, al Baix Empordà i altres contrades baixes es feien batudes per a caçar els llops com a prevenció dels atacs que poguessin patir els ramats que hi acudien a passar l'hiver provinents del Pirineu. A cada terme solia haver-hi un «caçallops», bon tirador i coneixedor del terreny, que era el que dirigia la batuda tot col·locant els millors tiradors en els punts estratègics.

Pels nostres avantpassats, la cacera del llop no era un passatemps ni un esport, sinó una necessitat social.

En l'època que els llops eren molt abundants es realitzaven dos o tres batudes a l'any, la més important l'anterior a Nadal, generalment cada dissabte, i era dirigida pel veí més expert, que a la Garrotxa el qualificaven de «mestre llober».

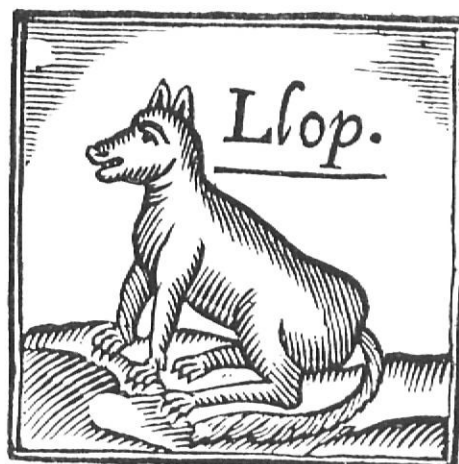
Una vegada mort el llop, era costum fer la «capta», que consistia a portar l'animal mort (sencer, la pell, o el cap) pels pobles del voltant i el caçador rebia obsequis (ous, carn, diners...) per haver-los lliurat d'aquest animal que tant odiaven. Per la zona de Setcases escorxaven el llop i el cap s'omplia de palla.

Bosch de la Trinxeria parla d'un caçador de Prats de Molló que es serveix d'una escopeta Lefanxeu del calibre 12, de canons Bernart, que s'havia fet fabricar expressament per a caçar llops i isards. Parla també d'un llop mort al Gra de Fajol (Ripollès) i d'un altre al còrrec Mirapols (Albera-Alt Empordà), però curiosament en narrar una cacera del senglar a Requesens (Albera) farà el següent comentari: «*Es designaren els punts... amb prohibició terminant de tirar a cap llop ni a cap altra bèstia, només al senglar*» (Records d'un excursionista» 1887). Si es podien permetre el luxe de deixar de tirar al llop, ens podria fer pensar que en aquelles dates la seva presència era ja més minsa i els atacs als ramats, molt més esporàdics.

La desaparició del llop

Al començament d'aquest segle, desapareixien els darrers llops de les nostres comarques.

Al final del segle passat, a l'Alt Empordà només es localitzaven llops «*en lo més frondós dels Pirineus*», tal com comenta Ramon Noguera en la seva «*Guía de Figueras y pueblos del Ampurdán*» (1888), i eren més freqüents a l'hivern, «*Quan la fam els empaita, baixen de l'Alta muntanya i s'arrimen a Requesens i a l'Albera*» explica un natural del país a un caçador que acompanya Bosch de la Trinxeria en la cacera del porc senglar abans esmentada, tot afegint que «*mai no ens quedem sense*». En una altra narració del mateix autor i obra, hi trobarem el següent comentari: «*Aquelles imponents boscuries (Des del Collforçat fins al Coll de la Maçana), on la fullaraca, arriba a mitja cama, són els amagatalls de llops i porc senglars*».

En la «*Geografia General de Catalunya*» de Carreras Candi, hi trobem referències sobre la presència de llops a la Jonquera, Darnius i Cabanellas i per Bosch de la Trinxeria, també a la zona de les Salines (Maçanet de Cabrenys). Així mateix hem recollit testimonis sobre antigues observacions a Agullana.

De fet, Bosch de la Trinxeria ens proporciona referències que ens fan suposar que els llops vivien o es deixaven veure sovint a tots els boscos del Pirineu del Ripollès, Garrotxa i part de l'Alt Empordà.

Cèsar August Torres, en el seu 7è volum sobre el Pirineu Català (1918-24) diu que amb la desaparició dels extensos boscos de la vall del Rigard (Ripollès) han desaparegut també «*les ramades de llops, que hi trobaven segur amagatall*». En el volum dedicat a la comarca d'Olot dirà que «*com per tot arreu s'han anat extingint*».

Si tenim en compte que els llops eren molt comuns a la Catalunya Nord, segons Companyo (1863), que ben segur passaven sovint a banda i banda de la ratlla fronterera i que el darrer exemplar fou abatut prop de Prades l'any 1924, haurem d'agafar aquesta data com a referència per aproximar la data d'extinció del llop en aquest sector del Pirineu.

Juan Carandell, en la seva obra pòstuma sobre el Baix Empordà escrita el 1936, quan parla de la fauna d'aquesta comarca esmenta la presència de llops en el massís de les Gavarres, «*poc lliberades a l'agricultura i poc humanitzades*», però en algunes cases de pagès de la zona on hem preguntat, no tenen records tan recents dels llops. De fet, Carandell va passar gran part de la seva vida fora de la comarca (Barcelona, Madrid, Cabra...) i és

possible que quan va redactar el seu treball tingués en compte informacions molt anteriors.

Segurament el Gironès i el Baix Empordà compartien els últims llops a les Gavarres, mentre que a la Selva fou el Montseny el seu darrer conducte, on el 1914-15 s'enregistrà el darrer atac del llop a un ramat, quan hom ja el considerava extingit.

Tal com diu Bourdelle (1940), en un treball sobre els mamífers amenaçats a França, la causa de la desaparició dels llops són nombroses. La destrucció per les armes de foc, pels verins i també per la propagació de la ràbia en serien motius principals, afavorits per la progressiva desforestació, l'extensió dels conreus i la construcció de camins, carreteres i línies del ferrocarril, que facilitaren una penetració humana més intensa arreu del territori.

El llop, animal odiat i perseguit, no tingué cap defensor que donés raons per evitar la seva definitiva extinció i fins i tot un prestigiós zoòleg com Aguilar-Amat que l'any 1924 iniciava un catàleg dels mamífers de Catalunya, apuntava així la filiació taxonòmica del nostre llop:

«*La forma catalana del llop, avui, sortosament, casi destruïda, la refereixo a la forma «signatus» (Cabrera), per estar a Catalunya dins l'àrea de dispersió de dita forma*».

Igor Grabulosa és membre del Centre d'Estudis i Protecció de l'Albera.